

Oliemolen De Ooijevaar Zaandam

bouwhistorische
verkenning

Van Reeuwijk bouwmeester

van Reeuwijk **BOUWMEESTER**

Oliemolen De Ooijevaar te Zaandam

Bouwhistorische verkenning

Van Reeuwijk bouwmeester

Arum, maart 2011

Grauwe Kat 23
8822 WH Arum
www.vanreeuwijk.info

Email: vanreeuwijkbouwmeester@gmail.com
tel.0517 531849
Gsm. 06 57553756

KvK Leeuwarden: 01130571
BTW-nr: NL 119387608
ABN AMRO: 89.35.76.654

Inhoud

1.	Projectgegevens	pag. 5
2.	Conclusies	pag. 6
3.	Inleiding bouwhistorisch onderzoek	pag. 7
4.	Plan van onderzoek	
	4.1 Administratieve gegevens	pag. 7
	4.2 Specificatie en definiëring van de onderzoeksvraag	pag. 8
5.	Oliemolens algemeen	
	5.1 Geschiedenis oliemolens	pag. 9
	5.2 Situatie van de oliemolens in de Zaanstreek	pag. 11
	5.3 Proces olieslaan	pag. 13
6.	Oliemolen te Assendelft	
	6.1 Geschiedenis	pag. 16
7.	Oliemolen De Ooijevaar te Zaandam	
	7.1 Geschiedenis	pag. 18
	7.2 Situatie molen	pag. 23
	7.3 Beschrijving en constructie van de molen	pag. 31
	7.4 Technische gegevens	pag. 32
	7.5 Restauratiegeschiedenis	pag. 33
8.	Bijzonderheden oliemolen De Ooijevaar	pag. 34
9.	Dendrochronologisch onderzoek	pag. 58
10.	Houtsoorten toegepast in oliemolen De Ooijevaar	pag. 62
11.	Waardestelling	pag. 64
12.	Hypothese bouwgeschiedenis molen De Ooijevaar	pag. 65
13.	Aanbevelingen voor de restauratie van de molen	pag. 66
14.	Bronvermelding, literatuur	pag. 68

Bijlagen

- Tekening met bouwfaserings molen
- Cd met oude foto's oliemolen de Ooijevaar en foto's genomen tijdens het veldwerk

1. Projectgegevens

Projectnummer	11.005
Onderzoek	Bouwhistorische verkenning
Object	Oliemolen De Ooijevaar
Adres	Diederik Sonoyweg 19
Status	Rijksmonumentnummer 40032
Opdrachtgever	Vereniging "De Zaanse Molen" Museumlaan 18 1541 LP Koog aan de Zaan
Veldwerk	februari 2011
Coördinatie	G.J. van Reeuwijk
Onderzoek	G.J. van Reeuwijk en J. Tiedema
Tekst	J. Tiedema
Fotografie	Alle foto's, behalve de historische foto's, zijn gemaakt door Van Reeuwijk bouwmeester.

© Van Reeuwijk bouwmeester, Arum

Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik van de opdrachtgever is toegestaan. Bronvermelding is verplicht. Voor het overige mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand en/ of openbaar gemaakt worden, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vereniging "De Zaanse Molen" en Van Reeuwijk bouwmeester te Arum.

2. Conclusies

Naar aanleiding van het bouwhistorische verkenning zijn de volgende conclusies te trekken :

- de molen dient in samenhang met de overige panden , zoals de schuur, bewaard te blijven.
- de beleving van de molen, met name vanuit de oostzijde, is sterk verminderd door de bouw van de Duyvis fabriek naast de molen in 1988.
- het in bedrijf stellen van de molen is een goede zaak om het gebruik van de molen en het ambacht van het olie slaan zichtbaar te maken.
- nader uitgebreid archiefonderzoek is aan te bevelen om de vragen die er nu nog zijn mogelijk te beantwoorden.
- de molen dient geschilderd te worden overeenkomstig de kleuren die zijn waar te nemen op oude foto's.
- de waarden van de molen in samenhang met de vrije ligging aan de Zaan dient gehandhaafd te blijven.
- nader onderzoek uitvoeren om de molen bereikbaar te maken voor bezoek.
- reconstructie van het turfhok, de steiger westzijde, het secreet en de haven met oliekraan aan de zuidzijde zal de belevingswaarde of ensemblewaarde van de molen vergroten.
- bij restauratie van de molen is het advies de aanbevelingen in par. 12 worden opgevolgd.
- tijdens de restauratie of het vernieuwen van de fundering dient er een onderzoek naar de restanten van een eventuele fundering van de voorganger te worden uitgevoerd.
- de oliekelders dienen gerestaureerd te worden en deels gereconstrueerd te worden.

3. Inleiding bouwhistorisch onderzoek

Oliemolen De Ooijevaar werd vermoedelijk in de eerste helft van de 17^e eeuw gebouwd in Assendelft. De molen werd in waarschijnlijk 1669 verplaatst naar zijn huidige standplaats aan de Zaan te Zaandam. Door de bouw, in 1988, van een fabriek in de nabijheid van de molen is de omgeving van de molen meer geïndustrialiseerd. De belevingswaarde is door deze bouw sterk negatief beïnvloed.

De relatief hoge ouderdom van de oliemolen in samenhang met een uit te voeren algehele restauratie van de molen met schuur is de reden voor Vereniging “De Zaanse Molen” om een bouwhistorische verkenning op te laten stellen.

Dit onderzoek is uitgevoerd om meer inzicht te verkrijgen in de bouw- en gebruiksgeschiedenis en de monumentale waarde van de molen.

In dit rapport is de naam van de molen geschreven zoals dit op het naambord van de molen voorkomt, namelijk De Ooijevaar.

4. Plan van Onderzoek

4.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever

De opdrachtgever tot het uitvoeren van het onderzoek is de eigenaar van de molen, Vereniging “De Zaanse Molen”.

Achtergrond

De molen zal zijn huidige bestemming als oliemolen in de toekomst behouden.

Plaats van het object

De molen bevindt zich op de plaats waar deze circa 1669 werd opgericht. Door de bouw in 1988 van een fabriek in de nabijheid van de molen is de omgeving van de molen meer geïndustrialiseerd.

Voorgaande onderzoeken, publicaties

Er is niet eerder een bouwhistorisch onderzoek naar oliemolen De Ooijevaar uitgevoerd. Bij de inventarisaties ten behoeve van provinciale molenboeken is wel een goede technische opname gemaakt. Echter een meer gedetailleerd onderzoek heeft nog niet plaatsgevonden.

Openbaarheid van het onderzoek

De bij het onderzoek beschikbaar gekomen gegevens kunnen gebruikt worden voor publicatie in gespecialiseerde (molen) bladen. Dit mag echter alleen na schriftelijke toestemming van de auteur (Van Reeuwijk bouwmeester) en de opdrachtgever (Vereniging “De Zaanse Molen”) plaatsvinden.

4.2 Specificatie en definiëring van de onderzoeksvraag

Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is om meer achtergrondinformatie betreffende de geschiedenis en bouw van de molen te achterhalen en de monumentale waarden van de molen inzichtelijk maken en inzicht en aanbevelingen ten behoeve van de wijze van restaureren.

Diepgang van het onderzoek

Het onderzoek zal bestaan uit een bouwhistorische verkenning.

Het doel van het onderzoek zal specifiek gericht zijn op de historie van de molen en op een aantal specifieke onderdelen van de molen. Dit onderzoek is geen uitgebreid bouwhistorisch onderzoek. Er wordt beperkt archiefonderzoek verricht.

Waardstelling

Aan de hand van het bouwhistorische verkenning zal een waardstelling worden opgesteld van de molen.

Overige disciplines

De basis van het aanvullende onderzoek zal zijn een dendrochronologisch onderzoek naar de ouderdom van de molen. Hiertoe zal aan de hand van een dunne boorkern hoogstwaarschijnlijk de ouderdom van de gebruikte grenen en eiken balken kunnen worden achterhaald. Deze gegevens zullen vervolgens worden gekoppeld aan historische gegevens van de molen.

De bouwwijze van de molen zal op foto worden vastgelegd waarbij specifieke onderdelen zullen worden omschreven en worden voorzien van een datering en een zeldzaamheidsaanduiding.

Tekeningen

De molen wordt tijdens de bouwhistorische verkenning **niet** op tekening vastgelegd. Er zijn wel (exterieur) tekeningen aanwezig.

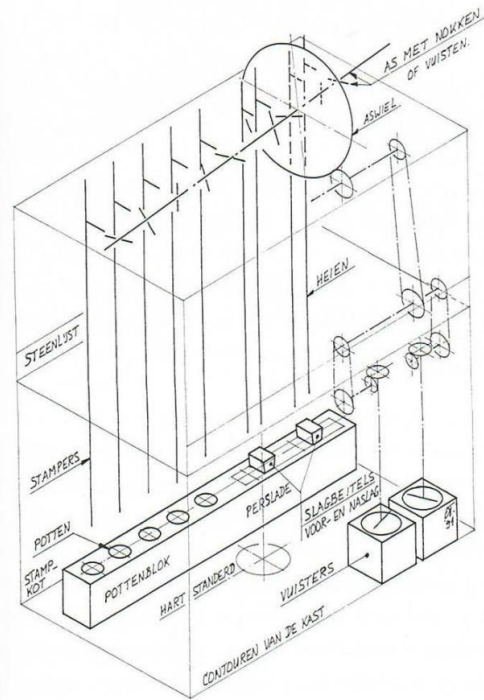

5. Oliemolens algemeen

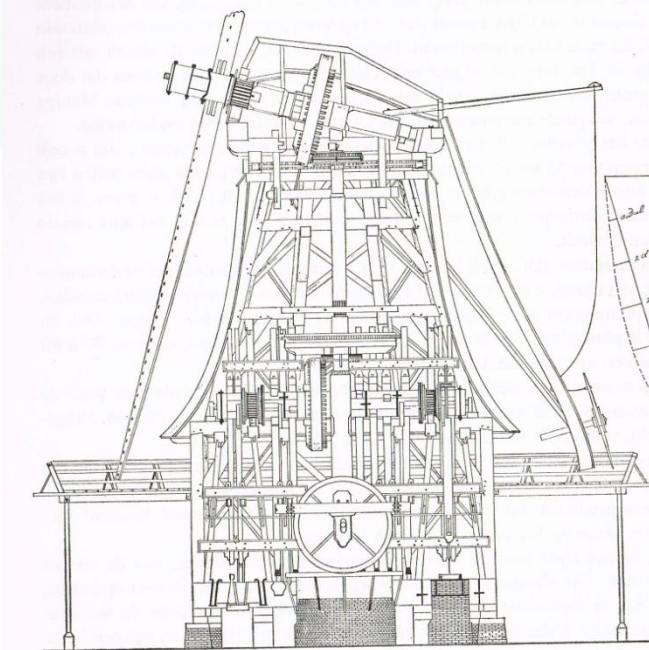
5.1 Geschiedenis oliemolens

De allereerste wind gedreven oliemolen in de Nederlanden is waarschijnlijk in 1566 in Harlingen gebouwd. Vlak na 1568 is de eerste vierkante oliemolen (standermolen) in Holland door de Vlaming Van Moerbeek gebouwd. De eerste oliemolens waren nog niet met kantstenen uitgerust. Deze oliemolens werkten alleen met een vuister, slagblok en stampers.

In de Zaanstreek verscheen de eerste oliemolen in 1601. In 1604 werd de eerste achtkante oliemolen door Leeghwater bij de Rijk toegepast. Deze molens zullen alle als enkelwerks oliemolen zijn uitgevoerd, slechts met één slagwerk. De latere molens zijn bijna alle als dubbelwerk oliemolen uitgevoerd, dus met een voorslag en naslagwerk.

Principe van een oliemolen in een kast van een standermolen

Tekening van molenmakers Gebr. Vredenduin, een dubbelwerkse oliemolen

In totaal zijn er circa 200 Zaanse oliemolens bekend. Lijnzaad, koolzaad, raapzaad en hennepzaad waren de belangrijkste grondstoffen. Een windoliemolen kon 100 à 200 ton zaden per jaar verwerken. De olie werd gebruikt voor verlichting en daarnaast toegepast in zeep, verf en lak. De na het persen verkregen koeken werden als veevoer gebruikt.

Vanaf het midden van de 19e eeuw werden de windmolens door stoommachines vervangen en het stampwerk werd vervangen door hydraulische persen. Een aantal grote industriële ondernemingen zijn hieruit voortgekomen.

De eerste stoomolieslagerij in de Zaanstreek stamde uit 1852, heette "De Liefde" en was eigendom van de gebroeders Prins.

Van links naar rechts oliemolen De Windhond, oliemolen De Ooijevaar en Stoomoliefabriek De Rode Wachter.

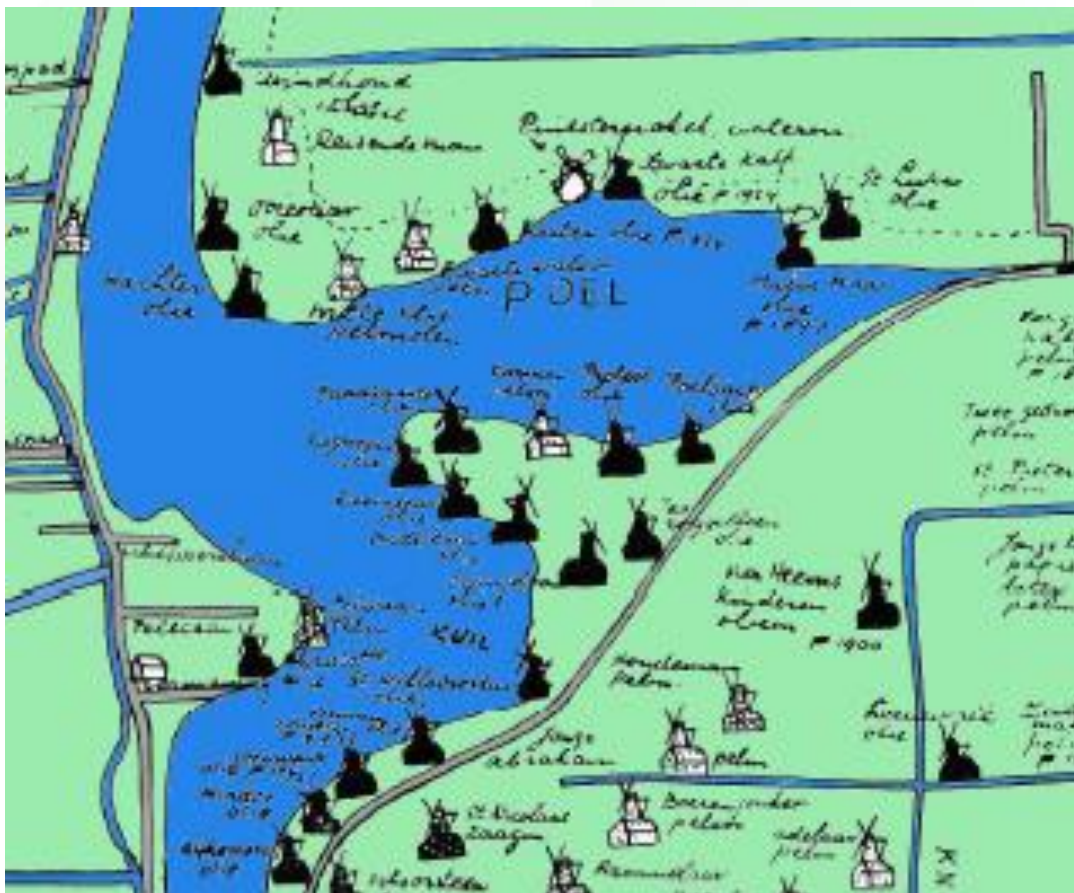

5.2 Situatie van de oliemolens in de Zaanstreek

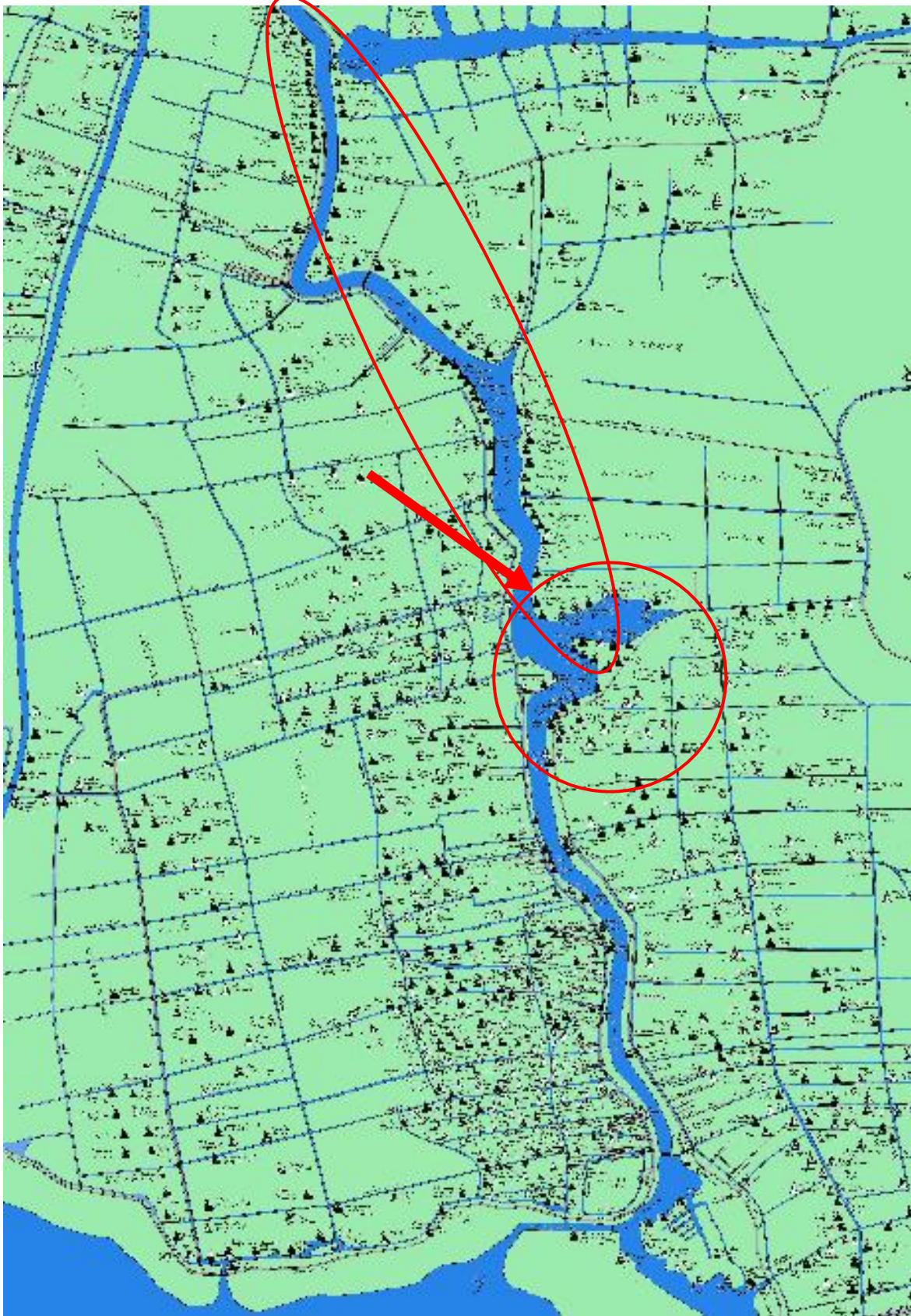
Uit de molenkaart van Boorsma blijkt dat de meeste oliemolens aan de Zaan langs het water werden gebouwd. Reden zal zijn de aanvoer van het zaad en de afvoer van olie en koeken. Het zaad werd los gestort vervoerd en ook los opgeslagen. Sjouwwerk zal met emmers of vaten hebben plaats gevonden. De geslagen olie werd in vaten vervoerd. Hierdoor is het zeer gunstig om de molens direct aan de Zaan te bouwen, zodat er niet over grote afstand met zaad, olie en koeken van- en naar de boten hoeft te worden gesjouwd.

Op de tekening van Boorsma op de volgende bladzijde zijn de zwarte molens de oliemolens. Daarentegen stonden de houtzaagmolens verder van de Zaan. Dit zal te maken hebben dat er in de 17^e eeuw hoofdzakelijk paltrokmolens werden gebouwd en daar deze vrij laag stonden, hadden ze meer vrije wind nodig, dan de oliemolens die op stelling waren gebouwd. De paltrokken stonden dan ook bijna alle aan de zuidwestzijde van de Zaanstreek (voor grondzeilers ook de beste wind).

Rond de Poel en op de Hemmes waren veel oliemolens aanwezig.

Uitsnede van kaart van P. Boorsma met de molens rondom de Poel en op de Hemmes.

**Molenkaart van P. Boorsma. In de rode cirkels staan voornamelijk de oliemolens.
Bij de rode pijl oliemolen De Ooijevaar.**

5.3 Proces van het olieslaan

In oliemolens wordt olie geslagen uit zaden. Raapolie wordt geslagen uit koolzaad. Lijnolie wordt geslagen uit het zaad van de vlasplant.

De zaadjes worden eerst geplet en tot meel fijn gewreven onder de grote kantstenen in de oliemolen. De kantstenen lopen over een ligger, die op het stenen doodsbed ligt. Deze kantstenen wegen ongeveer 2500 kg per stuk. Na ongeveer

De kantstenen

twintig minuten laat de olieslager een strijker neer en trekt een schuif in de ring rond de ligger open. De molen strijkt zo het zaad / meel in een grote houten bak. Daarna plaatst de olieknecht deze bak naast het vuister, een van baksteen gemetseld fornuis.

Het vuister verwarmt het meel, zodat er later gemakkelijker olie uit geslagen kan worden. De olieslager zet het roermes in het werk en brengt het meel op het vuister. De molen drijft het roermes aan, die er voor zorgt dat het meel niet aanbrandt. De olieslager voelt regelmatig aan het voorslagmeel. Als het meel warm genoeg is, gaat het in twee bulen, dit zijn wollen zakken.

Het vuister

Het slagblok met heien en stampers

De heien met de slaghei en loshei

Daarna wordt de olie eruit geslagen: De olieslager haalt de bulen van de haakjes aan het vuister en vouwt ze in de haren. Dit zijn stevige leren omslagen, waar oorspronkelijk de voering van paardenhaar gemaakt was, vandaar de naam *haren*. De olieslager zet de beide haren rechtstandig in de perskamers en zet een hei in het werk. Deze slaghei slaat een wig in de

slagbank, die gaat, via het laadgoed, houten blokken en metalen jaagijzers, enorm hard tegen de beide pakketten lijnmeel duwen. Door zijwaartse druk (ca. 250 atm.) wordt de olie uit de beide haren geperst en opgevangen in twee bekkens. Vroeger liep de olie via een buizenstelsel in enorme oliekelders. Nadat de goudgele olie uit de haren is gevloeid, wordt de slaghei geschort (uit het werk gezet) en zet de olieslager de loshei in het werk. Deze loshei slaat enkele malen op de losbeitel. Na enkele slagen schiet de wig los en kunnen de haren uit de slagbank gehaald worden. De olieslager vouwt de haren open en haalt de buul eruit.

Op een strooptafel (de kaak) wordt de wollen zak, de buul eraf gehaald, waardoor de kersverse voorslagkoek tevoorschijn komt. Deze voorslagkoeken worden vervolgens stuk geslagen in stamperpotten. De olieslager schept het gestampte meel uit de appelpot, zeeft het en verwarmt het opnieuw op het naslagvuister. In een ander gedeelte van de molen (*het naslag*) wordt

De strooptafel

het verwarmde naslagmeel in kleinere bulen en haren gedaan, zo wordt de laatste olie eruit geslagen. Dit naslaan is een precies werkje. Vroeger deed de meesterknecht dit.

Het schelrad

Na een aantal slagen (ca. 50-60 slagen) gaat er een belletje van het schelrad: de optimale hoeveelheid olie is uit het lijnzaad geslagen en er blijft een veekoek / lijnkoek over. Molen de Ooijevaar heeft zowel op de naslag als op de voorslag een schelrad zitten.

Deze lijnkoeken waren vroeger een erg belangrijk (bij)product van de oliemolen en werden gebruikt als veevoerkoecken.

6 De oliemolen te Assendelft

6.1 Geschiedenis

Molen de Ooijevaar is volgens Boorsma van oorsprong waarschijnlijk in 1623 als oliemolen gebouwd in Assendelft. In Assendelft had de molen geen naam. De molen werd gebouwd aan de Delft, tegenover de Kerkbuurt.

In 1622 blijkt Gerbrand Cornelisz Houtkoper het hierna genoemde schuldig aan Anna van Renesse, Vrijvrouwe van Assendelft: *een recognitie van 4 ponden s jaars, om te erigeren een oliemolen in de Heerlijkheid, staande op Jan Baningersloot, aan de Delft.*

Uit bovenstaande blijkt dus dat Gebrand Cornelisz Houtkoper belasting moet betalen om een oliemolen te mogen oprichten. Gebrand Cornelisz Houtkoper is voor 1628 overleden. Zijn vrouw Trijntje Pieters de Jong was toen weduwe.

De oliemolen is na 1623 verschillende keren in parten verkocht.

In 1669 werd de molen gekocht door Cornelis Adriaansz van der Leij. Deze liet de molen afbreken en weer herbouwen op zijn huidige plaats aan de Kalverringdijk te Zaandam. Opmerkelijk is dat er ook een Van der Leij bij de eerste oliemolen in de Zaanstreek betrokken was. Pieter Jansz. Van der Leij werkte in 1600 met een oliemolen in Zaandijk, hij was ook de oprichter van de braziliehoutmaalmolen te Zaandijk.

Gerbrand Cornelisz Houtkoper laat in 1623 nog een molen bouwen, deze molen is ingericht als hennepklopper. Ook voor deze molen is hij belasting verschuldigd aan Anna van Renesse zijnde 3 pond per jaar.

Aangenomen mag worden dat de oliemolen in 1669 wordt afgebroken om in Zaandam te worden herbouwd.

Na 1670 werd op het erf van de molen in Assendelft de papiermolen Het Welvaren gebouwd. Deze molen is in 1848 verplaatst naar Westzaan en aldaar als blauwselmolen ingericht.

Blauwselmolen

In de blauwselmolen werd, de benaming duidt dat reeds aan, blauwsel gemaakt. Het personeel van zo'n molen stond bekend als: blauwselmakers. Het hoofdbestanddeel van dit fabricaat werd gevormd door ultramarijn, waaraan andere stoffen werden toegevoegd. Deze grondstoffen werden fijn gemalen en gemengd door middel van houten lopers – dikke, vrij zware, uit hout samengestelde schijven die, evenals de kantstenen van olie-, verf-, krijt- en andere molens, op een legger ronddraaiden. Zij werden, op dezelfde manier als in genoemde molens, door middel van spillen en kamraderen aangedreven. Het verfijnde, gemengde maalproduct werd gezeefd of gebuild en diende om verschillende geweven stoffen, gelig of goor van tint, een witte kleur te doen verkrijgen; het z.g. doorhalen. Een ander product van

de blauwselmolen te Westzaan, was het lakmoes, vervaardigd uit korstmossen vermengd met kalk, potas en urine.

Ter verkrijging van genoemde vloeistof werden, liefst aan grote gezinnen, vaten of kuipen ter beschikking gesteld. Deze werden ter vulling bij hun huizen geplaatst, en als ze gevuld waren, geledigd. Om te voorkomen dat door bijvoeging van water (slootwater, want regenwater kon men daartoe niet missen) de inhoud vervalst werd en vat of kuip dus ongewenst spoedig vol was, paste men keuring toe. De vloeistof werd gepeild en dan wees het onderzoek alras uit of er al dan niet bedrog in 't spel was, want slappe, aangelengde urine kon men niet gebruiken. De eventuele bedrieger kreeg natuurlijk geen uitbetaling. Wegens het gebruiken van deze vloeistof, werd deze molen, behalve blauwselmolen, dikswijls pismolen genoemd. Het bereiden van lakmoes was meer een nevenbedrijf, dat buiten de molen omging. In hoofdzaak bestond het in gisting en droging der stoffen, benevens het zeven en vormen daarvan. Het product werd in hoofdzaak aangewend bij het maken van lakmoespapier.

P. Boorsma Duizend Zaanse Molens pag. 58

7. Oliemolen De Ooijevaar te Zaandam

7.1 Geschiedenis

De oliemolen De Ooijevaar wordt in 1669 aan en bewesten de Kalverschans aan de Zaan herbouwd, voor rekening van Cornelus Adriaansz. van der Leij. Tot circa 1800 heeft de molen verschillende eigenaren gehad. Onder andere Boy, Meyn, Grafdijk en IJff.

In 1730 staat de molen op naam van Pieter Lubbertsz Koopman. De molen wordt in een register op 30 april 1730 als “koockermoole” aangeduid. Dit kan geïnterpreteerd worden als dat de molen toendertijd een wipmolen was, maar dit moet betwijfeld worden. Het kan zijn dat er (hennep)koekermolen mee bedoeld werd, welk slaat op het vervaardigen van oliekoeken.

Simon Couwenhoven was rond 1800 eigenaar. Hij overleed in 1809, waarna de molen in bezit kwam van Claas Honig.

De waarde van de molen is in 1859 laag in verhouding tot de andere oliemolens. De Ooijevaar staat voor fl. 4500,= in de lijst, terwijl de meeste molens voor een hoger bedrag (fl. 7.000,= tot fl. 10.000,=).

In februari 1858 ontstond een begin van brand in de oliemolen. De datum van de brand is niet exact bekend, maar de brand kwam ter sprake tijdens de vergadering, die de gecommitteerden van het Olieslagerscontract op 8 mei van dat jaar hielden in herberg De Zwaan in Zaandijk. Er lag een voorstel op tafel om vier mannen een premie te geven. Het ging om Dirk Haremaker Psz., Klaas Oudhof, Nan van Pomeran en Gerrit Blee, “welke met gevaar voor eigen leven over het zwakke ijs van de Zaan zijn gelopen en de brand aan De Ooijevaar hebben geblust”. Er werd besloten om een premie van fl. 10,= voor hen gezamenlijk beschikbaar te stellen. In 1858 is de molen eigendom van Claas Honig Csz. uit Koog aan de Zaan, een steenrijke koopman.

Het Olieslagerscontract is een zogenaamde onderlinge brandassurantie verzekering. Op haar hoogtepunt waren er 145 deelnemers.

De brandemmer op de lege zolder

Personeel van Oliemolen de Ooijevaar foto dateert waarschijnlijk van 1870.

Claas Honig Csz. had 14 oliemolens bij het Olie-slagerscontract aangesloten. Dit zijn de oliemolens: de Christoffel, het Windei, de Sint Willibrordus, het Oude Bonte Kalf, de Dood, de Strijd, het Kaver, de Quack, de Jonker, de Hengelaar, het Varken, het Pink, de Paap, de Kat, de Vergulde Haan, de Windhond, de Wandelaar, de Ooijevaar, de Oude Zwan, het Vette Schaaap en de Kieft.

In 1877 wordt H. van Dillewijn eigenaar van oliemolen De Ooijevaar.

In 1897 verkocht Van Dillewijn de molen aan G. Battem. In dit jaar draaide de molen al geruime tijd niet meer. Battem ging doppen met de molen malen. De molen kreeg als het ware de functie van doppenmolen. Hierna heeft de molen ook nog enige tijd cacao (afval) gemalen.

Doppenmolen

Toen de oliemolens met het slaan van zaad de kost niet meer konden verdienen, probeerden de molenaars, die nog steeds met molens werkten, een betere bedrijfsvoering te verkrijgen door door het meel, waarvan de koeken geslagen werden, te vermengen met afvalproducten, als koffiedoppen, gerstdoppen en cacao-doppen.

Het vermalen van doppen van koffiebonen, rijst en gerst heeft in de Zaanstreek talrijke voormalige olie- en pelmolens, gedurende het laatste kwart van de 19^e eeuw, aan het werk gehouden. Het fijnmalen van deze afvalproducten geschiedde met platte stenen (horizontale stenen). Het gebuilde doppenmeel werd in de lijnkoeken en ander veevoeder (b.v. meelsoorten) verwerkt. Deze vermenging vond plaats in z.g. prakkerijen, waar men de partijen voeder- en doppenmeel hetzij een menginrichting liet passeren of eenvoudig de verschillende soorten met schoppen door elkaar werkte. De controle der proefstations maakte aan dit bedrijf een einde, wat tevens stopzetting van de doppenmolens tot gevolg had.

In 1936 kwam de windmolen definitief stil te staan. In deze tijd was de molen rondom ingebouwd door een schuur, welke tussen de staanders van de stelling stond. De molen maalde nog wel op de motor. Eerst op een elektromotor en later met een petroleummotor. Na de Tweede Wereldoorlog werd de molen niet meer gebruikt. De molen raakte sterk verwaarloosd en er werd in de beginjaren van de vijftiger jaren zelfs een sloopvergunning voor de molen aangevraagd.

In september 1955 kwam de molen exclusief de schuur in het bezit van Vereniging Zaanse Molen. Er werd meteen een restauratieplan opgesteld dat

binnen de kortste keren de goedkeuring van alle betrokkenen kreeg en bijna een jaar later, op de Open Monumentendag van 1 augustus 1956, kon de molen weer in gebruik worden genomen.

De firma Gruijs was eigenaar van de schuur en deze firma kreeg na de restauratie het binnenwerk van de molen in erfpacht. In 2009 werden de werkzaamheden van de firma Gruijs in de Ooijevaar beëindigd en kwam ook de molenschuur in eigendom bij de Vereniging De Zaanse Molen.

Het grondeigendom van de vereniging betreft eigenlijk alleen het grondplan van de molen en schuur.

De Ooijevaar ca. 1930

Restauratie 1955 - 1956

De molen tijdens het uitnemen van de roeden in 1954, duidelijk is dat de molen er toen erg slecht bij stond. Het riet op het achtkant was grotendeels verdwenen.

In december 1954 is het wiekenkruis, vooruit lopend op de restauratie, uit de molen verwijderd. De restauratie van de molen in 1955/1956 werd uitgevoerd door molenmaker Husslage. Hierbij werd het bovenachtkant vervangen. Voorheen had dit bovenachtkant één bintlaag, thans twee. Ook werd de wentelas compleet vervangen, zodat de molen in 1956 weer maalvaardig werd opgeleverd. De Ooijevaar heeft een betrekkelijk klein bovenachtkant. Het onderachtkant loopt door tot de 1e zolder boven het stellingniveau. Dit is een zeer ongebruikelijke plaats van een tussentafelement. Deze constructie zal er mede toe geleid hebben dat de molen niet naar elders is verplaatst. Veel soortgelijke molens met een

constructie waarbij het ondertafelement op stellingzolder lag zijn elders als korenmolen dienst gaan doen.

Het aanbrengen van de nieuwe wentelas in 1956 als onderdeel van de restauratie waarbij de molen maalvaardig werd opgeleverd.

Op 29 mei 1969 wordt de molen ingeschreven in het register van Rijksmonumenten.

Tot 1996 is er in de bijschuur nog met een motor cacao verwerkt.

In 2009 verwerft Vereniging De Zaanse Molen ook de bijschuur in eigendom.

7.2 Situatie molen

Oliemolen de Ooijevaar staat ten zuiden van de Julianabrug, welke in 1935 is gebouwd. Van oorsprong stonden hier meerdere molens. Zie ook bijgaande foto's en de uitsnede uit de kadastrale minuut.

De molen staat in het zuidelijk deel van de Kalverpolder. In 1961 waren er plannen om de Kalverpolder geheel vol te bouwen. Vermolen De Kat was net hiervoor in 1960 verplaatst naar de Kalverringdijk. De Vereniging De Zaanse Molen heeft samen met anderen bezwaar tegen het bebouwen van de Kalverpolder gemaakt en met succes actie hiertegen gevoerd. Ten noorden van de weg N515 is het gebied open kunnen blijven.

In 1963 is paltrokmolen De Gekroonde Poelenburg verplaatst naar de Kalverringdijk. In 1968 is oliemolen De Zoeker naar de Kalverringdijk verplaatst en in 1975 is oliemolen De Bonte Hen aan de Kalverringdijk maalvaardig gemaakt. In 2006 is houtzaagmolen Het Jonge Schaaap geheel nieuw aan de Kalverringdijk herrezen. De molens aan de Zaanse Schans hebben thans hierdoor nog altijd een goede biotoop.

Verfmolen De Kat met spandoek 'REDT DE KALVERPOLDER'
foto september 1961

Molen de Ooijevaar stond tot de restauratie van 1956 ook nog geheel vrij in de Kalverpolder. Aan de zuidzijde van de weg N515 is het gebied niet open kunnen blijven. Door de groei van de industrie in de Zaanstreek is het gebied thans sterk geïndustrialiseerd.

In 1988 is er rond de molen De Ooijevaar een fabriek van Duyvis gebouwd en tegenwoordig staat de molen op het afgesloten fabrieksterrein. De fabriek van Duyvis zorgt voor veel windbelemmering uit de richting zuidzuidoost tot noordoost. Het gedeelte vanaf de Zaan is thans nog vrij open. Vanaf de Zaan en de Julianabrug heeft men nog vrij zicht op de molen. Vanaf het land is de Ooijevaar niet goed te zien. Doordat de molen thans op het door hekken afgesloten fabrieksterrein van Duyvis staat, is de molen niet meer voor publiek toegankelijk. Vanuit de bedrijfsvoering van Duyvis is dit ook niet mogelijk en wenselijk.

Achter het fabriekscomplex van Duyvis liggen sportvelden. Gezien de landelijke intentie om sportvelden te verplaatsen en de terreinen door inbreiding te bebouwen, staat dit gebied thans ook weer onder druk om bebouwd te worden.

Thans wordt er gesproken over het aanleggen van een aanlegsteiger aan de Zaan ter hoogte van molen de Ooijevaar voor grote cruiseschepen. Dit zou de biotoop en het zicht op de Ooijevaar ernstig beschadigen en is derhalve niet wenselijk.

Huidige kaart met in de cirkel molen De Ooijevaar. Het grijze vlak rechts van de molen is van het fabriekscomplex van Duyvis. Duidelijk zichtbaar is dat de molen nog vrij aan de Zaan staat.

Zicht op de molen vanaf de oostzijde. De molen gaat bijna geheel schuil achter het fabriekscomplex van Duyvis.

De molen vanaf de overzijde van de Zaan gefotografeerd. De landschappelijke waarde van de molen met de fabriek van Duyvis op de achtergrond is gering. De Zaan is de enige vrije ruimte rond de molen.

De molen vanaf de oostzijde van de Julianabrug gefotografeerd.

Luchtfoto van het fabriekscomplex van Duyvis met rechts oliemolen de Ooijevaar.

Oude situatie molen De Ooijevaar

Molen De Ooijevaar werd voorheen omringt door diverse molens.

Ten zuiden van De Ooijevaar stond oliemolen De Wachter en ten noorden van de molen stond oliemolen De Windhond. Deze laatste molen was ook eigendom van de fa. Honig.

Molen De Wachter is gebouwd voor 1663 en in 1891 verbouwd tot een stoomoliefabriek. Oliemolen De Wachter kwam in 1880 in het bezit van de firma Crok, welke later firma Crok & Laan heette. Deze laatste lieten de molen vervangen door een stoomoliefabriek. In 1933 kwam de fabriek stil te staan. Rond 1935 is de fa. Duyvis eigenaar geworden van de stilstaande oliefabriek De Wachter. Eind jaren 60 van de 20e eeuw begint Duyvis met fabrieksmatige activiteiten op het huidige terrein. In 1988 wordt de stoomoliefabriek De Wachter gesloopt en vervangen door de huidige fabriek van de fa. Duyvis. De sloop van de fabriek had achteraf niet moeten plaatsvinden, daar het feitelijk één der laatste overblijfselen van een stoomoliefabriek betrof. Tevens zorgde de combinatie van oliemolen De Ooijevaar met daarnaast de stoomoliefabriek De Wachter voor een goed beeld van de overgang van windgedreven oliemolens naar stoomgedreven oliefabrieken.

Oliemolen De Windhond is in 1633 gebouwd en in 1911 gesloopt. De schuren bleven nog ruime tijd staan als opslagruimte voor stijfselfabriek De Bijenkorf. De schuren zijn tijdens de bouw van de Julianbrug in 1935 gesloopt.

Uitsnede uit de kadastrale minuut 1817.

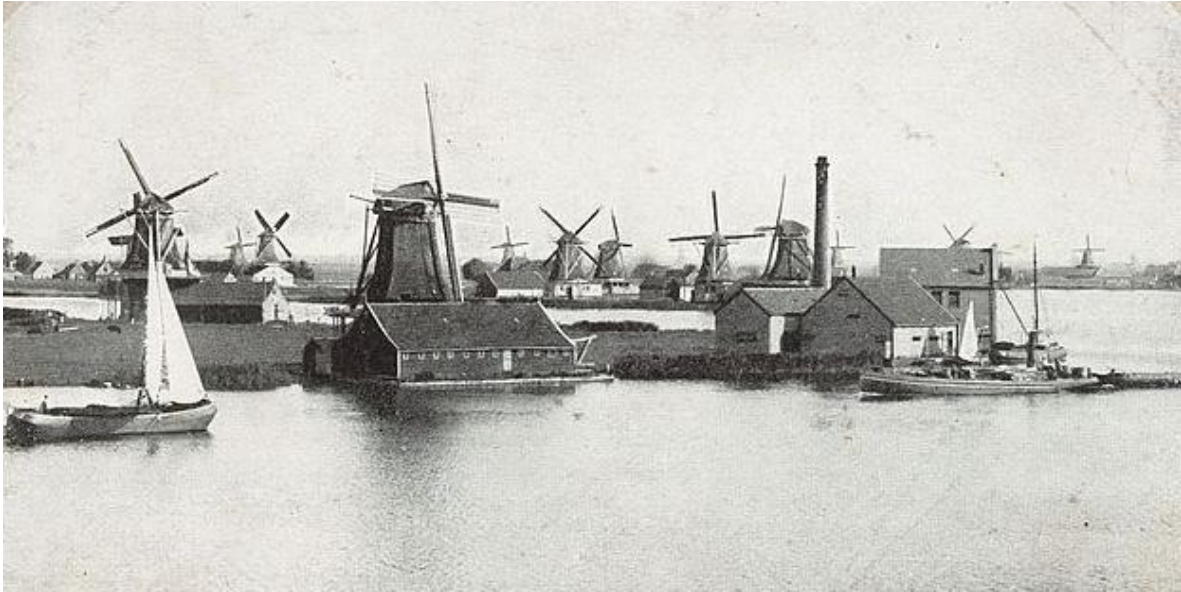
1. Oliemolen De Windhond
2. Oliemolen De Ooijevaar
3. Oliemolen De Wachter

Situatie van oliemolen De Ooijevaar met links oliemolen De Wachter en rechts oliemolen De Windhond. De beide laatste molens hadden een met hout bedekte kap. Foto van voor 1891.

De molens van links naar rechts oliemolen De Windhond, De Haan of de Grauwe Gans, oliemolen De Ooijevaar, De Grootvorst en stoomoliefabriek De Rode Wachter. Foto naar het noorden genomen.

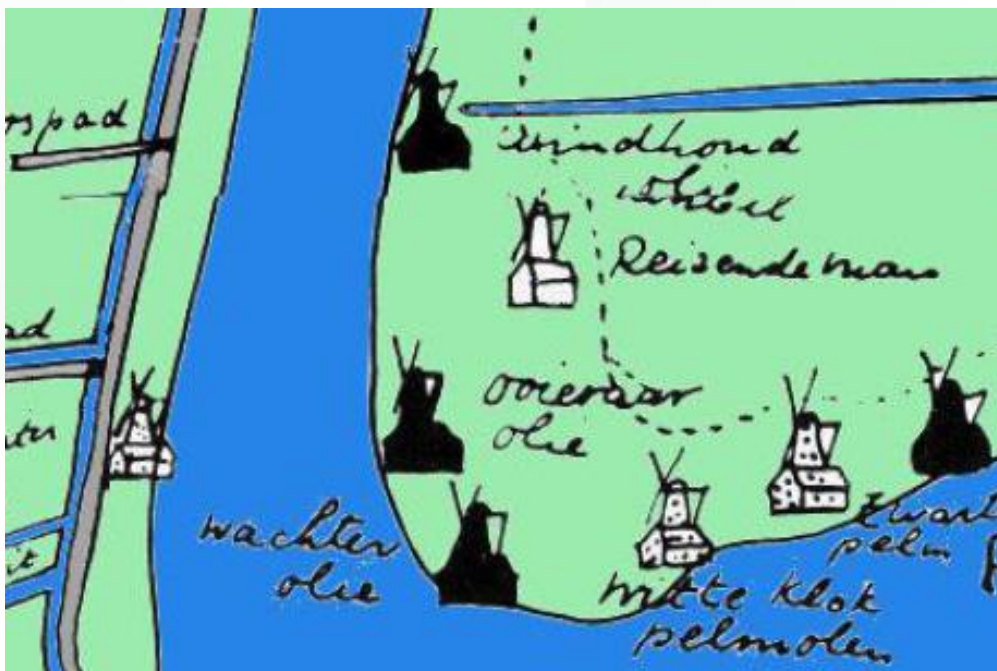
Foto naar het zuiden genomen rond 1900. In het midden molen De Ooijevaar. Rechts van de molen de stoomoliefabriek De Rode Wachter en links van de molen de pelmolen De Witte Klok. De molens achter De Ooijevaar zijn de molens op het eiland De Hemmes.

Luchtfoto van de Zaan met links in de zeilen oliemolen De Ooijevaar.

Uitsnede van de militaire kaart van 1894. De Wachter is reeds een stoomoliemolen.

Detail van de molenkaart van Pieter Boorsma.

7.3 Beschrijving en constructie van de molen

Molen en schuur zijn grotendeels van grenen vervaardigd. Het onderachtkant heeft twee bintlagen en per veld twee in elkaar gewerkte veldkruisen. De verbindingen tussen de legeringsbalken en achtkantstijlen worden deels gevormd door korbelen en deels door 'krommers'. In tegenstelling tot wat gebruikelijk is loopt het onderachtkant bij deze molen door tot ca 3,40 meter boven de stelling. Hier ligt een tussen tafelement waarop een bovenachtkant met twee bintlagen is geplaatst. Het oude bovenachtkant, dat bij de restauratie in 1956 geheel vervangen is, had slechts één bintlaag. De kap kruit op klossen, in een kuip zonder neuten. Het wiekenkruis bestaat uit twee stalen roeden met Oudhollands wieksysteem. Om het bovenwiel ligt een stutvang. De molen is op een voor een oliemolen gebruikelijke wijze ingericht met een voor- en naslag en een koppel kantstenen. Op de 'lege zolder' van het bovenachtkant stond voorheen een elektromotor die door middel van een drijfriem en een horizontale as met kamwielen, via de koningsspil het gaande werk kon aandrijven, thans gedeeltelijk gedemonteerd. Voor de bedrijfsuitoefening waren voorheen verder nog een hamermolen, zeven en twee builen aanwezig. Deze molen onderscheidt zich van de meeste Zaanse oliemolens doordat de bijbehorende molenschuur naast de molen staat. Gebruikelijk was dat de onderbouw van de molen in de schuur was opgenomen of aan het eind was geplaatst en daarmee één geheel vormde.

Noord Hollands Molenboek 1981

Tussentafelement molen met daarboven het vernieuwde achtkant.

7.4 Technische gegevens

Vlucht	21,80 mtr.
Bovenas	fabr. L.I. Enthoven & Co. nr. 279 1861
Binnenroede	fabr. Derckx nr. 270 1978
Buitenroede	fabr. Derckx nr. 269 1978
Kruiwerk	neutenkruiwerk met 24 neuten en kruirad
Vang	vaste stutvang met duim, trekvang en pal
Aantal kammen bovenwiel	57 stuks
Aantal kammen bonkelaar	30 stuks
Aantal staven steenschijfloop	13 stuks
Aantal kammen steenwiel	72 stuks
Aantal kammen onderbonkelaar	22 stuks
Aantal kammen wentelwiel	56 stuks
Aantal kammen kranswiel voorslag	30 stuks
Aantal kammen overwerker	38 stuks
Aantal kammen roerwiel	10 stuks
Aantal kammen kranswiel naslag	33 stuks
Aantal kammen overwerkers (2 st.)	12 stuks
Aantal kammen roerwiel	12 stuks
Overbrengingsverhouding kantstenen	1: 0,34
Overbrengingsverhouding wentelas	1: 0,75

7.5 Restauratiegeschiedenis

Molen De Ooijevaar is in 1956 voor het eerst gerestaureerd. Hierbij is het bovenachtkant vernieuwd, delen van de kap werden gerestaureerd, de wentelas vernieuwd en de gehele staart-constructie en stelling is vervangen. Er zijn een paar tweedehands Potroeden aangebracht en deze zijn toen opnieuw opgehekt.

In 1978 zijn de Potroeden vervangen door Derckx roeden. Deze zijn thans ook weer van mindere kwaliteit en een vervanging hiervan is in voorbereiding. Het is aan te bevelen om de zeeg van deze nieuwe roeden uit te voeren, zoals bij oliemolens in de Zaanstreek gebruikelijk was. Een goede basis hiervoor is de opmeting van de oude Potroede afmeting uit De Zoeker (deze roede uit 1871 werd in 1925 aangebracht bij De Zoeker en is afkomstig uit voormalig oliemolen De Poelsnip te Zaandam). De binnenroede brak tijdens het malen op 22-10-2001.

In 2000 is de rietbedekking van de kap en het achtkant vervangen.

8. Bijzonderheden oliemolen De Ooijevaar

Fundering

De molen staat zoals beschreven op het fabrieksterrein van de fa. Duyvis. Voorheen was dit buitendijks land. Het terrein rondom de molen is verhoogd en geasfalteerd. De molen staat als het ware in een kuil op het terrein. Hierdoor en door het verharde erf komt er veel water onder de molen bij de fundering. De fundering heeft hier van te lijden. Tegen de stiepen van de molen is een kantplank aangezet waartegen het grond is aangebracht.

Diverse stiepen zijn verzakt. In het verleden is de molen ook reeds verzakt en het nieuwe bovenachtkant is hier weer recht opgezet. De knik dient behouden te blijven.

Geadviseerd wordt om een uitgebreid onderzoek naar de fundering uit te voeren met een onderzoek naar het herstel hiervan en tijdens de restauratiewerkzaamheden aan de fundering dient er een onderzoek naar eventuele voorgangers te worden uitgevoerd.

Op bovenstaande foto is duidelijk dat het onderste deel verzakt is.

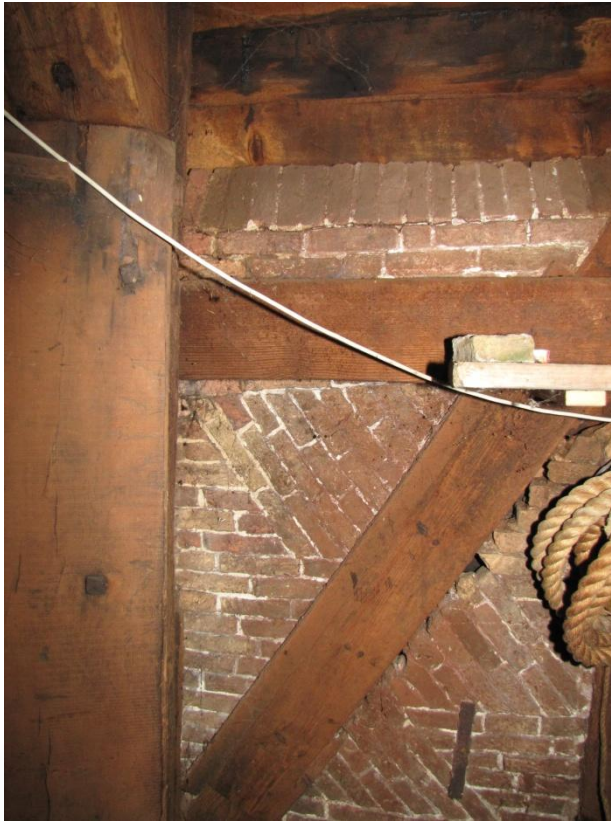
Weegdelen

Een gedeelte van de weegdelen van de molen zijn van hoge ouderdom. Op veel plaatsen kan men nog de dikke lagen aantreffen van de afwerking met koolteer. Bij veel molens zijn de weegdelen recent vernieuwd en treft men geen sporen meer aan van koolteer. Bij restauratie van de schuur dient hier zo conserverend mogelijk mee te worden omgegaan. Wanneer de achterliggende constructie moet worden geres-taureerd, dan moeten deze delen omzichtig (bijvoorbeeld door door-zagen van de spijkers) worden afgenomen.

De hut

De hut is in 1956 bij de molen gebouwd als timmerhok. Oliemolens hadden in tegenstelling tot pelmolens nooit een hut. Op deze plaats was de molen van circa 1930 tot 1955 geheel omsloten door een berging.

Metselwerk

De ruimten tussen de stijlen veldkruisen en veldregels zijn met metselwerk gevuld. Dit is na 1809 aangebracht, toen de molen eigendom werd van de familie Honig. Het metselwerk eindigt met een stroomlaag of boerenvlechting. De wanden van de molens van de fa. Honig waren bijna alle met metselwerk gevuld. Dit om overlast van ongedierte te voorkomen. Het metselwerk is zeer fijn gemetseld. Bij restauratie dient dit dan ook gehandhaafd te blijven en dient hier uiterst omzichtig mee te worden omgegaan. Waar nodig moeten voorzieningen worden (bijvoorbeeld bij het herstel van het tafelement).

Opdikstijlen

De achtkantstijlen zijn aan de buitenzijde opgedikt. Dit is zeer waarschijnlijk tijdens de verplaatsing uit Assendelft gebeurd. De opdikstukken zijn gelijk genummerd met de achtkantstijlen, bij later aanbrengen van de opdikstijlen zou dit nummeren van stijlen niet nodig zijn geweest. Reden voor deze opdikking kan zijn om meer ruimte te creëren voor de kantstenen en met name voor het steenwiel.

Door de opdikstijlen kreeg het achtkant ook meer sterkte. Dit zal verband hebben gehouden met het vermoedelijke verhogen van het achtkant.

De veldkruisen zijn hierbij ook naar buiten gezet en in de opdikstukken aangebracht. Hierdoor is de maat van de kruisen anders geworden. Zie foto's veldkruisen.

Op de foto rechts een gat van een korbeel, deze zijn ook omhoog gebracht. Enkele gaten zijn zeer netjes met een plankje dichtgezet en enkele gaten zijn open gelaten.

Opmerkelijk is dat er in de omhoog gebrachte legeringsbalken boven de kantstenen geen kepen aanwezig zijn van korbelen. De legeringsbalken zijn dus bij het omhoog brengen vernieuwd en de korbelen boven de kantstenen zijn vervangen door krommers.

Onderste legering achtkant

De onderste legering van het achtkant is ooit verhoogd. Dit is na de overplaatsing uit Assendelft naar de Zaandam gebeurd. De vaste legeringsbalken van de onderste legering zit 90 graden gedraaid ten opzichte van de vaste legeringsbalk erboven. Dit kan tijdens de bouw of overplaatsing waarschijnlijk niet zo zijn gemaakt, daar dit tijdens het oprichten van het achtkant zeer onlogisch zou zijn.

Op de foto links het oude gat met een net plankje ervoor van een legeringsbalk tussen het korbeel en de legeringsbalk.

Veldkruisen

De veldkruisen zijn in de opdikstukken gewerkt. De veldregels zitten nog op de oorspronkelijke plaats. De veldkruisen zijn bij deze verbouwing ook vernieuwd. De lijn komt niet overeen met de lijn van de oorspronkelijke veldkruisen, deze is zichtbaar aan de kepen in de veldregels. De kruisen zijn langer geworden.

Op de bijgaande foto geeft de panlat de lijn aan van de oorspronkelijke lijn van de veldkruisen.

2^e legering achtkant

Het steenwiel is vrij groot voor het achtkant. Uit de achtkantstijl bij het steenwiel is een grote hap genomen. De opdikstukken zijn ook geplaatst om meer ruimte te creëren voor het steenwiel.

Van oorsprong waren oliemolens niet met kantstenen uitgevoerd. Pas na 1600 werden oliemolens met kantstenen uitgevoerd. Waarschijnlijk is molen De Ooijsaar bij de bouw in 1622 zonder kantstenen uitgevoerd. Waarschijnlijk zijn tijdens de verplaatsing van de molen in 1669 de kantstenen in de molen aangebracht.

Het verhogen van de onderste legering zal verband houden met het aanbrengen van grotere kantstenen. Er moest ruimte worden gemaakt voor het steenraam. Op de bovenste foto is nog de pen zichtbaar van de korbeel van de tweede legering. Dit korbeel is weggenomen om ruimte voor het steenwiel te maken.

Mogelijk is het huidige steenwiel ook tweede hands. Door de sloop van tientallen molens in de Zaanstreek kwamen in de 2^e helft van de 19^e eeuw heel veel onderdelen en complete molens beschikbaar.

Wanneer een groter steenwiel is geplaatst moet echter ook het doodbed van de kantstenen naar buiten worden verplaatst, een hele ingreep. Het lijkt dus het meest waarschijnlijk dat het steenwiel bij de verhoging van de 1^e legering in 1759 naar boven is geplaatst.

Het achtkant

De molen is opgebouwd uit een onder- en een bovenachtkant. Het bovenachtkant is tijdens de restauratie van 1955 geheel vervangen. Het oude achtkant was verschrant en door lekkages waren diverse delen door houtrot aangetast. Het oude bovenachtkant was met één legering gebouwd, het nieuwe is voorzien van twee legeringen. Het tussentafelement ligt vrij hoog in de molen, waardoor het bovenachtkant niet groot is. Deze constructie is waarschijnlijk de oorzaak dat de molen nooit verkocht is om elders in het land als tweedehands molen te worden opgebouwd en is tevens de reden dat molen De Ooijevaar nog steeds bestaat. Deze constructie is een aanwijzing dat de molen oorspronkelijk doorgaande achtkantstijlen heeft gehad. Vermoedelijk bij de verplaatsing naar Zaandam werd het achtkant aan de bovenzijde verhoogd. Hierbij kan toen de oude kap worden hergebruikt. De roeden konden zo langer worden en de stelling kwam waarschijnlijk ook iets hoger te liggen. Wanneer achtkant en kap werden opgemeten kan deze oude situatie beter worden gereconstrueerd.

De kap

De kap van de molen dateert in hoofdlijnen uit circa 1740 (dendro). De kap zal toentertijd geheel vervangen zijn. Bij de restauratie van 1955 zijn delen van de oude kap gehandhaafd.

De kap kruit zoals alle Zaanse molens op neuten of klossen.

De stelling

De molen is voorzien van een stelling welke op standers rust. De stelling is in 1956 geheel vernieuwd. De constructie van de stelling komt en kwam meer voor bij Zaanse molens.

De koningsspil / bonkelaar

Er is nog veel met de motor gemalen. De motor dreef via de koningsspil het gangwerk aan.

Hierbij kon de bovenbonkelaar naar beneden gedraaid worden. De bonkelaar schoof hierbij over stalen hoekstrippen rond de koningsspil. Een constructie die voor zover bekend nergens anders in Nederland voorkomt. Naar verluidt is deze constructie bij de restauratie van 1955 aangebracht. Het beweegwerk voor het op- en neer bewegen van de bonkelaar is thans niet meer compleet. Ook de motor aandrijving is gedeeltelijk bewaard gebleven.

De spil is aan het ondereind voorzien van een gietijzeren constructie, welke zeer zeldzaam in molens is.

Kantstenen, vuisters, slagbanken, stampers, heien en overig gereedschap.

Oliemolen De Ooijevaar bezit nog een stel kantstenen. Deze constructie is rond 1759 in de molen aangebracht. Bij het gebruik van de molen slijten de stenen. De huidige stenen dateren dus niet uit 1759, maar zullen voor 1900 zijn aangebracht (mogelijk 2^e hands). Hiervoor zal de molen waarschijnlijk zonder kantstenen of met veel kleinere kantstenen gewerkt hebben. De molen bezit nog twee vuisters met pannen en roerijzers. Het roerijzer van de naslag wordt door een dubbel stel overwerkers aangedreven. Dit komt in een oliemolen weinig voor. De molen heeft een voorslag en naslagwerk. Beide slagwerken zijn voorzien van een schelrad. Mogelijk is dit in de tijd van de doppenmaaldery aangebracht. Het stamperblok is ingekort. Voorheen was er plaats voor een extra stamper.

Schuur

De schuur van molen De Ooijevaar staat naast de molen. Volgens het dendrochronologisch onderzoek is de schuur omstreeks 1726 gebouwd. Hij zal een kleinere schuur hebben vervangen. Het is niet onmogelijk dat de huidige schuur gebouwd is tegelijk met de ombouw van een enkelwerks naar een dubbelwerks molen. Bij de meeste molens staan de schuren met de nok in het verlengde van de molen. Van enkele reeds verdwenen molens is bekend dat de schuur ook naast de molen stond. Onder andere pelmolen De Grootvorst is hier een voorbeeld van. Molen De Ooijevaar is thans de enige overgebleven oliemolen met deze constructiewijze.

Penanten

De penanten onder de schuur zullen uit de bouwtijd dateren (ca. 1726). Mogelijk staat de schuur nog grotendeels op de fundering van een voorganger van de huidige schuur. De toestand is slecht. Bij de restauratie wordt geadviseerd om de boven het maaiveld uitstekende delen van de penanten te behouden en alleen de onder de grond liggende fundering te vernieuwen.

Weegdelen

De weegdelen van de schuur zijn van hoge ouderdom. Op veel plaatsen kan men nog de dikke lagen aantreffen van de afwerking met koolteer. Bij veel schuren zijn de weegdelen recent vernieuwd en treft men geen sporen meer aan van koolteer.

Bij restauratie van de schuur dient hier zo conserverend mogelijk mee te worden omgegaan. Wanneer de achterliggende constructie moet worden gerestaureerd, dan moeten deze delen omzichtig (bijvoorbeeld door doorzagen van de spijkers) worden afgenomen en genummerd, droog worden opgeslagen en vervolgens weer worden gemonteerd.

Draagconstructie

De draagconstructie van de schuur is vrij zwaar uitgevoerd. Dit had te maken met het feit dat het zaad voor de bewerking tot olie en / of de gereedgekomen koeken op de zolder van de schuur werden opgeslagen. De constructie van de schuur is volgens de in de Zaanstreek

gebruikelijke wijze uitgevoerd met ankerbinten en een wurmt. De stijlen staan op zware ankerbouten die op lage penanten zijn opgelegd.

Vloer

De naden tussen delen van de vloer van de schuur zijn aan de onderzijde voorzien van latten. Deze latten waren bedoeld om tocht en lekken van zaad tegen te gaan. Ook voorkwamen ze dat ongedierte van onder de molen tussen de naden naar binnen kon kruipen. De latten zijn thans alleen nog aanwezig bij de zeer oude delen van de vloeren. De bovenzijde van de vloeren is thans met plaatmateriaal bekleed. Wanneer het plaatmateriaal is afgenomen kan pas duidelijk worden welke delen van de vloer behouden kunnen blijven.

Metselwerk

De houten wanden zijn tussen de stijlen met metselwerk gevuld. Dit is later aangebracht, het metselwerk eindigt met een stroomlaag. Op de molens van de fa. Honig waren de schuren bijna alle met metselwerk gevuld. Dit om overlast van ongedierte te voorkomen. Het metselwerk is zeer fijn gemetseld. Bij restauratie dient dit dan ook gehandhaafd te blijven en moet hier uiterst omzichtig mee worden omgegaan.

Op de foto hiernaast is duidelijk zichtbaar dat het metselwerk later is aangebracht, het metselwerk is tegen de (voormalige) schotten aangebracht.

Aan de oostzijde zijn de weegdelen in 1997 vernieuwd. Hier was de gemetselde vulling toen waarschijnlijk in zo'n slechte staat dat deze niet weer is aangebracht. Het is aan te bevelen de weeg hier weer van een metselwerkvulling te voorzien overeenkomstig het overige werk. In afwachting van de restauratie van de molen en schuur is dit thans nog niet uitgevoerd.

Vorraadzolder

De zolder van de schuur werd gebruikt voor de opslag van het zaad. Dit zaad werd los gestort. In de zolder zijn per vak luikjes aanwezig, waardoor het zaad naar de onderste zaadhokken kon stromen. De luikjes waren afsluitbaar met een draaiklepje om ze open of dicht te zetten. Deze klepjes zullen gebruikt zijn om de zolders af te sluiten voor ongedierte.

Opslag zaad

In de schuur zijn diverse restanten van de hokken aanwezig. De hokken werden gevormd door losse delen. Deze delen lagen op borden onder de zolder opgeslagen. De bovenzijde werd afgesloten met een draaibaar klepje.

Aan de zolder zijn ook nog diverse restanten aanwezig van de bediening van de klepjes.

Advies betreffende de zaadhokken is om ten minste een deel terugbrengen, zodat één en ander voor toeristen inzichtelijk en begrijpelijk wordt.

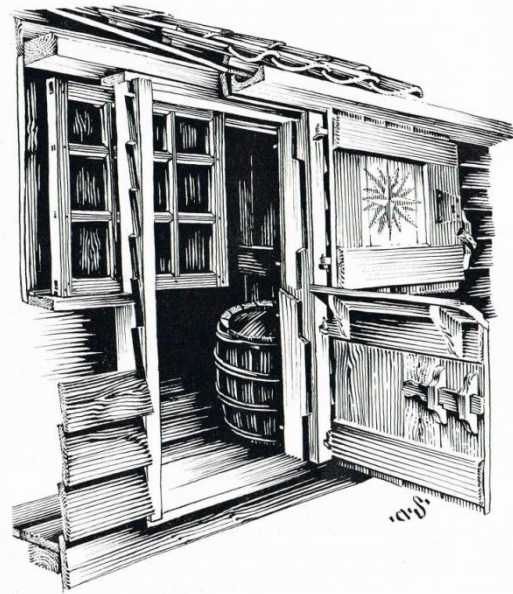
Tevens wordt geadviseerd nader onderzoek uit te voeren naar de opslag en bouw van de hokken, hierbij kan dan ook het productieproces aan de hand van de bouwsporen nader worden uitgewerkt.

Deurkozijn

Het deurkozijn aan de noordzijde van de schuur is een typisch Zaanse venster. Het venster kan schuiven achter de houten betimmering links en hierna is de (dubbele) deur te openen. Dit komt meer voor op molens in de Zaanstreek. Vooral bij oliemolens kwam dit voor. Op de onderdeur werd een glijgoot aangebracht, waarbij men de veekoeken vanuit de schuur de boot in lieten glijden. Buiten de Zaanstreek komt dit feitelijk niet voor. Het glas is met deze constructiewijze beschermd, er is een betere lichttoetreding, terwijl het tocht dicht is.

Trap naar voorraadzolder

De trap naar de voorraadzolder heeft een kleine opstap. Dit is bewust gedaan. De sjouwers moesten het zaad naar de zolder sjouwen. Een kleine optrede vergemakkelijkt het omhoog sjouwen van de lading. Let ook op de ingesleten treden.

De oliekelder

In de hoek van de schuur zijn nog twee oliekelders aanwezig. De binnenzijde van de kelders zijn niet betegeld maar met een klamplaag van steen bekleed. Bij andere nog aanwezige oliemolens treft men vaak betegelde kelders aan.

De bovenzijde van de kelder is na 1950 verlaagd. De bovenste circa halve meter is thans van de kelder afgehaald, zodat de vloer op één hoogte zit.

Deze kelders waren voorheen voorzien van een oliepomp. Buiten tegen de schuur ligt nog zo'n pomp. Deze is afkomstig uit een deel walbeschoeiing waar deze secundair is gebruikt. Thans staat er in de kelder nog een zuiger op gesteld. Ten behoeve van de zuiger is er een gat in het dak aangebracht. De kelder was in tweeën gedeeld door een halfsteensmuur die thans gedeeltelijk is weg gesloopt. Geadviseerd wordt de kelders weer in oude toestand terug te brengen.

Turfhok / secreet/ steiger westzijde

Voorheen stond aan de noordoostzijde van de molen een turfhoek. De turf werd gebruikt voor het opstoken van de vuisters. Het turfhoek is omstreeks 1955 verdwenen.

Aan de noordzijde van de schuur stond voorheen een sakreet, welke eveneens is verdwenen.

Aan de westzijde van de molen was een steiger aanwezig voor het in- en uitladen van schepen.

Zie onderstaande foto.

Voor het totale beeld van de molen en de belangrijke functie van deze onderdelen in het functioneren als oliemolen en in de gebruikscontext is het wenselijk dat het turfhoek, de secreet en de steiger gereconstrueerd worden.

FOTO P. COUWENHOVEN TZN

Zuidgevel schuur

De zuidgevel van de schuur is in de 20^e eeuw gewijzigd, mede door het gebruik tot 2009 van de schuur. Het is wenselijk om de situatie zoals deze nog tot de restauratie van 1955 aanwezig was, weer terug te brengen.

Het betreft hier het deurkozijn op de begane grond te wijzigen in een Zaanse deurkozijn van een bijzondere constructie, dit zijn openslaande deuren, tevens voorzien van een schuifvenster. Rechts van dit deurkozijn een horizontaal vierruits raam terug te brengen. De schuifdeur op de zolder te laten vervallen, hier waren waarschijnlijk wel luiken aanwezig. Tevens is het wenselijk om de kraan weer te reconstrueren, omdat deze een belangrijke functie heeft gehad in het functioneren van de oliemolen.

Bij de zuidgevel van de schuur kon men voorheen ook een boot voor het laden en lossen neerleggen. De steiger aan de zuidzijde was voorzien van in het water stekende verticale delen om ervoor te zorgen dat de platte boot niet onder de steiger dreef door golven of langsvarende schepen. Het haventje is thans gedempt, het terugbrengen van het haventje maakt de verbinding tussen molen en water nog duidelijker zichtbaar. De waterverbinding was de enige transportmogelijkheid. Over land was de molen alleen te voet bereikbaar.

Het achtkant is op de foto ook reeds vershrankt. Aan de staart hangt nog een lier. Deze is tijdens de restauratie in 1955 vervangen door een kruirad. De opgeslagen kruielier op de foto is gebruikt bij de herbouw van houtzaagmolen Het Jonge Schaap in 2007.

Het pakhuis onder de stelling is op deze foto ook duidelijk zichtbaar. De foto dateert van voor 1935.

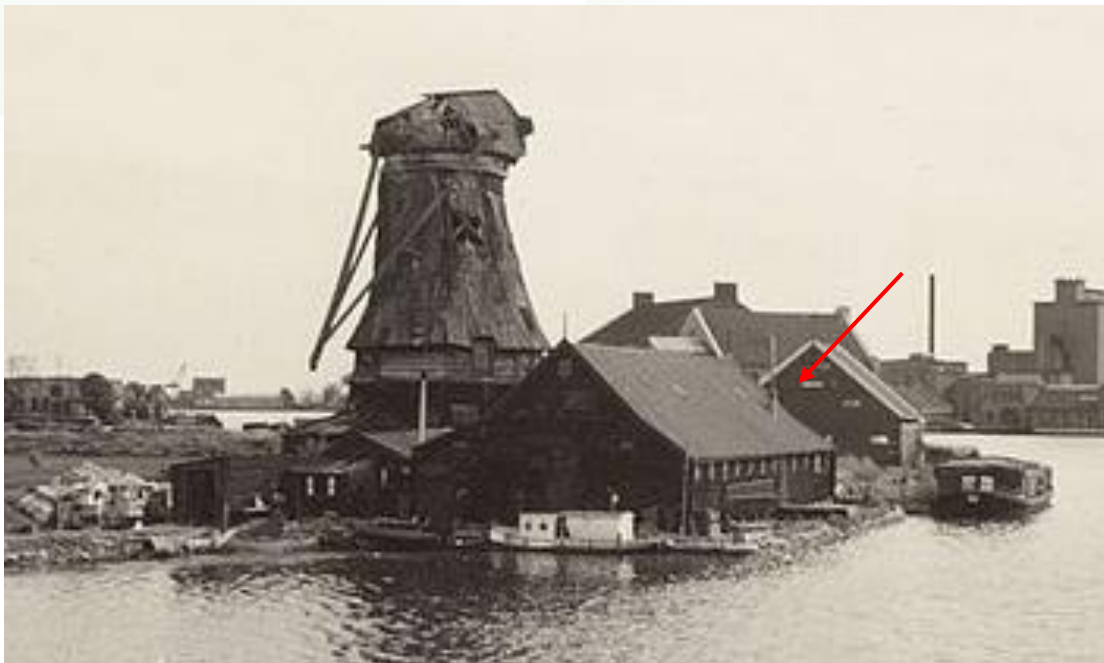
Bewoning in de schuur

De zuidwesthoek van de schuur was waarschijnlijk door de woningnood na de oorlog geschikt gemaakt voor bewoning. Hier zijn thans nog enige restanten van in de schuur aanwezig. Ook de vensters zijn hier groter dan de overige vensters in de schuur. Op oude

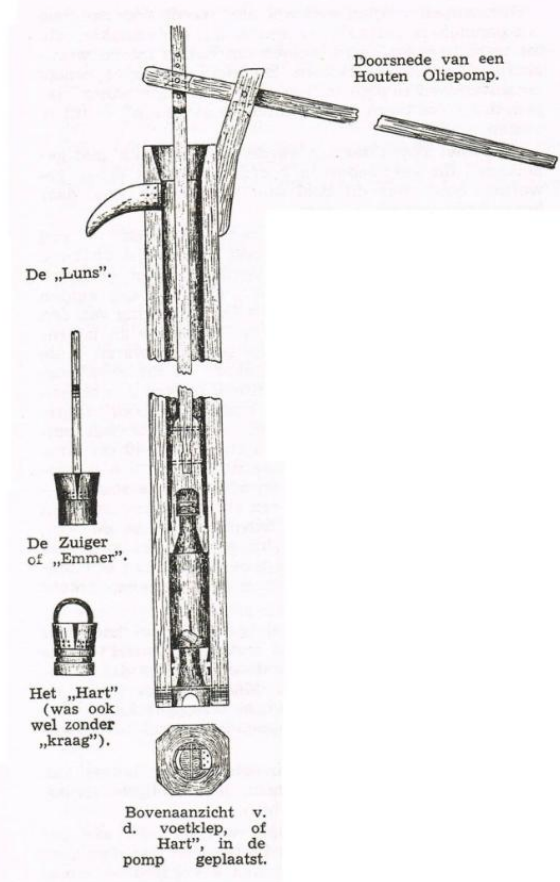
foto's is de schoorsteen ook zichtbaar. In welke periode de bewoning is aangebracht is niet geheel duidelijk, maar waarschijnlijk na de 2^e wereldoorlog.

Er wordt geadviseerd voor het handhaven van de vensters in de weeg om dit deel van de gebruikersgeschiedenis zichtbaar te laten zijn. In dit deel van de schuur (bij de oliebakken) is geen metselwerk tussen de stijlen aanwezig.

De houten oliepomp

Enkele jaren geleden hebben de molenaars een paal uit de walbeschoeiing gehaald. Deze paal bleek een oude oliepomp te zijn geweest. Het gat op de rechter foto is van de luns.

Een oliepomp werd vervaardigd van iepenhout.

De pomp had de functie om olie uit de kelders op te pompen. Elke kelder in een oliemolen was van een pomp voorzien.

Aanbevolen wordt om de pomp binnen op te slaan.

Kantstenen

Aan de Zaanoever liggen veel kantstenen of oude pelstenen in het water die als oeververdediging zijn gebruikt. Veel kantstenen zullen van andere molens afkomstig zijn en bij de sloop van die molens bij molen De Ooijevaar zijn gedumpt.

Er ligt daardoor veel historisch materiaal van niet meer bestaande molens bij molen De Ooijevaar in het water.

Indien de walbeschoeiing moet worden vervangen of hersteld, dienen deze oude onderdelen te worden gedocumenteerd. Het is aan te bevelen deze onderdelen vervolgens weer de oude functie als oeverbescherming terug te geven. De onderdelen echter hierbij zodanig vastzetten / ondersteunen door de nieuwe onder water gelegen beschoeiing, dat deze niet in de Zaan verdwijnen.

9. Dendrochronologisch onderzoek

Algemeen

Dendrochronologie of jaarring(en)onderzoek is de wetenschapsdiscipline die zich bezighoudt met het dateren van houten voorwerpen of archeologische vondsten aan de hand van in de voorwerpen herkenbare groeiringen.

Bomen in een gematigd klimaat groeien maar een deel van het jaar: in de winter vindt geen groei plaats. Onder gunstige omstandigheden groeit de boom snel en zijn de cellen groot en wijd; zijn de omstandigheden slechter dan worden ook de cellen kleiner en de laag dichter. Als gevolg hiervan is op de doorsnee van een stam een lijnpatronen van concentrische ringen zichtbaar. Dit maakt het mogelijk de bereikte leeftijd te bepalen van een omgezaagde boom, door het aantal ringen tussen de rand en het centrum te tellen.

Voor het bekijken van de ringen is het overigens niet noodzakelijk dat de boom omgezaagd wordt. Met een speciale houtboor kan een boorkern uit de boom gehaald worden, waaraan de groeiringen te bekijken zijn.

Er is echter méér mogelijk. In droge en natte jaren, of in koude en warme, zullen bomen ringen van een verschillende breedte vormen. Bomen in hetzelfde gebied zijn aan dezelfde klimaatomstandigheden blootgesteld, met als gevolg dat aan bomen in dat gebied de sequenties van dikke en dunne jaarringen van boom tot boom vergelijkbaar zijn. Deze patronen kunnen worden vastgelegd door een doorsnee van het hout onder het microscoop te leggen en de breedte van iedere jaarring nauwkeurig op te meten.

Hierbij is wel de nodige voorzichtigheid gewenst: in bepaalde situaties kan een boom een afwijkend ringpatroon vertonen. Dit kan bijvoorbeeld door de bodemgesteldheid komen.

De dendrochronologie is niet beperkt tot hout van levende bomen. Het is mogelijk een stuk oud hout te vinden dat in de jaarringsequentie deels overeenkomt met die van een oude boom van bekende leeftijd (bijvoorbeeld een boorkernmonster uit een zeer oude, nog levende boom). Daarmee is dan het tijdvak bekend waarin het onbekende stuk hout is gegroeid. Naarmate dat stuk hout daarnaast ook nog jaarringen vertoont die ouder zijn dan het bekende stuk, is de dateringskalender daarmee weer uit te breiden. Als er maar genoeg hout van verschillende leeftijden vergeleken wordt (een dankbare bron van zulk oud hout is bijvoorbeeld een in een veenmoeras opgegraven stam) kan zo een complete kalender geconstrueerd worden. Voor Nederland zijn op deze wijze sequenties geconstrueerd die dateringen mogelijk maken bijna tot aan de vorige ijstijd (circa tienduizend jaar geleden).

Bij archeologische opgravingen worden vaak stukken hout aangetroffen. Indien deze stukken hout voldoende ringen (meer dan 60) hebben kunnen deze met behulp van dendrochronologie gedateerd worden. Hierdoor is het mogelijk om de kap van bomen voor de bouw van bijvoorbeeld een beschoeiing, waterput of gebouw tot op het jaar(seizoen) nauwkeurig te dateren.

Uitkomsten dendrochronologisch onderzoek

Tijdens het veldwerk voor het onderzoek zijn er monsters genomen voor dendrochronologisch onderzoek. In totaal zijn er negen monsters genomen. Hiervan zijn er drie monsters die niet gedateerd konden worden. De onderstaande monsters zijn genomen.

- Monster 1 Korbeel 1° legering bij trap zuidoost
- Monster 2 Legering boven kantstenen (eiken)
- Monster 3 Legering boven de stampers
- Monster 4 Achtkantstijl nr. VII bij steenwiel zuidwest
- Monster 5 Legeringsbalk boven steenwiel
- Monster 6 Penbalk (eiken)
- Monster 7 Stijl van schuur bij zuidelijke deur
- Monster 8 Ankerbalk schuur noordwestzijde
- Monster 9 Opdikstijl nr. III

De negen monsters zijn door Dr. B. Heußner van de universiteit van Berlijn (Dld) onderzocht. Onderstaand de conclusies van Dr. Heußner.

Van Reeuwijk bouwmeester
Grauwe Kat 23
882 WH Arum
Niederlande

Petershagen, den 6.03.2011

Gutachten

Betrifft: Molen De Oovievaar te Zaandam

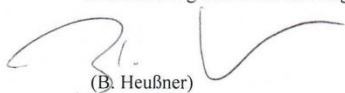
Aus der Mühle wurden folgende Holzproben (Liste) dendrochronologisch untersucht:

Probe	Holzart	Beginn	Ende	Fälldatum	Bemerkung
1	Kiefer	1516	1663	1663	Waldkante, Westschweden
2	Eiche	1653	1759	1759	Waldkante, Niederrhein
3	Tanne	?			dat. nicht
4	Fichte	1507	1638	1638	Waldkante, Sachsen
5	Kiefer	1435	1554	1554	nach (+1cm = ca. 10 Jahre), Westschweden
6	Eiche	1636	1738	1738	Waldkante
7	Kiefer	?			dat. nicht/ unregelmäßig
8	Tanne	1542	1724	1724	Waldkante, Süddeutsch
9	Kiefer	?			dat. nicht

Die Probe 9 liefert die besten Vergleichswerte auf 1625 (Waldkante, t.-Wert 4,2) gegenüber der Chronologie Haus Dannenstern (bei Riga). Für eine sichere Datierung als Einzelprobe reicht die Ähnlichkeit jedoch angesichts der vielen anderen Herkunftsmöglichkeiten nicht aus.

Die Probe 5 datiert sehr klar gegen Westschweden (t-Wert 7,4). Die mittlere Jahringbreite im Außenbereich liegt bei ca. 1mm.

Die Datierung beruht auf den Regionalchronologien für die jeweilige Holzart.

(B. Heußner)

Conclusies dendrochronologisch onderzoek

Dr. Heußner heeft in de staat van dateringen ook de houtsoorten aangegeven.

Kiefer	grenenhout
Eiche	eikenhout
Tanne	dennenhout
Fichte	vurenhout

De monsters van het onderchtkant roepen nog al wat vragen op.

Als men de stijlen beschouwd zijnde van de bouw van de molen dan zou het onderchtkant van de molen op ca. 1640 (monster 4) gedateerd moeten worden. Dit is een zeer nauwkeurige monster, daar er een duidelijke wankant aan het monster zat.

De korbeel (monster 1) kan van de verplaatsing dateren. Het monster wordt op 1663 gedateerd en het is goed mogelijk dat deze pas bij de verplaatsing van de molen in 1669 wordt aangebracht.

Het is wel duidelijk dat er veel verbouwingen hebben plaatsgevonden in de 18^e eeuw.

De eiken legering boven de kanstenen dateert van 1759. Geconstateerd kan worden dat de gaten voor de korbelen in deze legering ontbreken. De balken zullen dus in 1759 nieuw zijn aangebracht. Hiermee is ook het verhogen van de legering te dateren.

De grenen legeringsbalk boven het steenwiel wordt op ca. 1564 gedateerd. Dit moet wel secundair hout zijn. Er zijn op deze balk geen bouwsporen aangetroffen. De balk kan gezien zijn plaats binnen de constructie niet later zijn aangebracht. Alleen bij de bouw van de molen in ca. 1640 of bij de verplaatsing in ca. 1669 is het mogelijk geweest deze balk te plaatsen.

De penbalk dateert van 1738, dit kan inhouden dat de kap omstreeks 1740 vernieuwd is.

De schuur zal van omstreeks 1726 dateren, gezien de datering van het monster op 1724. Voor deze tijd zal er ook een schuur bij de molen gestaan hebben. Het is niet uitgesloten dat de eerste schuur wel in het verlengde van de molen stond en dat de nieuwe schuur naast de oude schuur werd gebouwd. Ook staat mogelijk de huidige schuur deels op de fundering van de ongetwijfeld kleinere voorganger.

Alle monsters dienen als nauwkeurige monsters te worden beoordeeld, daar er een duidelijke wankant aan de monsters zat.

Het hout is voor een deel afkomstig uit West Zweden en een deel uit Duitsland, zowel Zuid Duitsland, Niederrhein gebied en Sachsen.

Het wentelwiel en het bovenwiel is door de molenmaker gedateerd door het inkerven van het jaartal. Het wentelwiel dateert van 1798 en het bovenwiel dateert van 1804.

De belangrijkste conclusies kunnen zijn dat de molen rond 1640 zou zijn gebouwd en rond 1669 is verplaatst. In de eerste helft van de 18^e eeuw hebben belangrijke verbouwingen plaatsgevonden. Rond 1726 werd een nieuwe (grotere) schuur bij de molen gebouwd. Rond 1738 werd de kap waarschijnlijk vernieuwd. Rond 1759 werd de eerste legering omhoog gebracht, mogelijk bij de verbouw tot dubbele oliemolen.

Bij het onderzoek konden de opdikstijlen nog niet worden gedateerd (door de plaats van de balken in de constructie is het erg moeilijk hier goede monsters van te nemen). Wanneer restauratiewerkzaamheden aan de onderbouw worden uitgevoerd bestaat wellicht de mogelijk monsters te nemen. Voor de historie is dit van belang. Ook bij het restaureren van het ondertafelement zouden dan monsters kunnen worden genomen.

10. Houtsoorten toegepast in oliemolen De Ooijevaar

Hieronder wordt een lijst weergegeven met de belangrijkste en meest toegepaste houtsoorten in oliemolen De Ooijevaar.

Eikenhout

- *eigenschappen* sterk, hard, druk- en buigvast, vrij duurzaam, weinig werking
- *toepassing* constructieonderdelen van de kap, onder andere voeghouten, penbalk, beide als krommers toegepast spanten en gordingen in de kap, eveneens krommers windpeluw, tempelbalk, steunder en kleiner constructiehout in kap, kruisarmen van diverse wielen, slagblok, steenraam en legeringsbalk boven steenraam

Grenenhout

- *eigenschappen* sterk, langdraderig, in lange lengtematen verkrijgbaar
- *toepassing* constructieonderdelen van het achtkant, balklagen, kruisarmen in de wielen, spruiten en schoren

Iepenhout

- *eigenschappen* sterk, hard, druk- en buigvast, werkt weinig, niet splijtbaar, taai, buigzaam, schok- en trillingsvast
- *toepassing* velgen en plooistukken van de kamwielen

Wilgenhout

- *eigenschappen* enigszins buigbaar, noestvrij, werkt matig, schokbestand
- *toepassing* vangstukken

Vurenhout

- *eigenschappen* goedkoop, sterk, gemakkelijk te bewerken.
- *toepassing* algemeen timmerhout, zoals vloeren, kleine balklagen, luiken

Beukenhout

- *eigenschappen* sterk, hard, rechtdradig, goed te bewerken
- *toepassing* ladeblokken, stampers en heiden

Azijnhout

- *eigenschappen* zeer sterk, zeer hard, zeer dicht en zeer taai
- *toepassing* kammen van de kamwielen

Essen

- *eigenschappen* veerkrachtig
- *toepassing* bordveren voor de windborden in het gevluht en de rinkellatten van de rieten bedekking op de kap

Pokhout

- *eigenschappen* zeer hard, zeer dicht, zeer duurzaam, werkt bijna niet, niet splijtbaar, zeer taai en zelfsmerend.
- *toepassing* lagerblokken van het bovenijzer van koningsspil

Bilinga

- *eigenschappen* duurzaam, kruisdradig, in zware afmetingen verkrijgbaar
- *toepassing* bij de laatste restauratie toegepast bij onderdelen die aan weer- en wind zijn blootgesteld zoals het windpeluw, het ondertafelement. de staartconstructie en de vijzel en de vijzelbak. Deze houtsoort geldt tegenwoordig als een goede vervanging voor het thans minder duurzame eikenhout (in vergelijking tot het vroegere gewaterde eikenhout)

11. Waardestelling

Historische waarde

Oliemolen De Ooijevaar moet uit cultuurhistorisch oogpunt als zeer waardevol worden aangemerkt. De kern van de molen is een zeer oude oliemolen uit het begin van de 17^e eeuw. Gezien de gaafheid van het gehele complex, de molen met schuur en de inrichting is de waarde van de molen uit cultuurhistorisch oogpunt zeer hoog te noemen.

Ensemblewaarde

De ensemblewaarden van oliemolen De Ooijevaar zijn niet zeer hoog, daar de molen op een fabrieksterrein staat en deze fabriek het zicht op de molen sterk verminderd. De omgeving van de molen past ook niet bij de molen. Ook het ontbreken van het turfhok en de secreet zorgen ervoor dat de molen weinig ensemblewaarden heeft. De enige ensemblewaarde van hoge waarde is dat de molen nog altijd vrij aan de Zaan staat.

Architectuurhistorische waarde

Daar een molen een werktuig is, is de vormgeving van de gehele molen voortgekomen uit het gebruik. Architectuurhistorische waarden zijn dan ook niet bij een molen toepasbaar.

Bouwhistorische waarde

De bouwhistorische waarden van de molen is zeer hoog. Voornamelijk door het omhoog brengen van de legeringsbalken en het later aanbrengen van kantstenen. In met name de eerste helft van de 18^e eeuw onderging de molen belangrijke verbouwingen. Ook het vernieuwen van de schuur in ca. 1726 en het vervangen van de kap in circa 1740 heeft hoge bouwhistorische waarden.

Gebruikshistorische waarde

De waarde vanuit de gebruikshistorie is eveneens zeer hoog. De molen geeft een goed beeld hoe er vroeger op de molen gewerkt is. Ook is er nog een goed beeld van de overgang van windgedreven oliemolen naar elektrisch gedreven doppenmolen. Veel van de onderdelen van deze ombouw zijn bewaard gebleven wat heel bijzonder is. Tevens zijn er veel oude gereedschappen in de molen bewaard gebleven. Door thans, op vrijwillige basis, de molen in bedrijf te houden is het gebruik van de molen nog steeds zichtbaar. Het in gebruik houden van de molen is een belangrijke voorwaarde om de gebruikshistorische waarde ook in de toekomst te kunnen behouden.

Algemeen kan worden gesteld dat de molen **zeer hoge monumentwaarden** bezit. Het vernieuwen van enkele onderdelen, zoals het bovenchtkant wickenkruis en stelling zijn van **positieve monumentwaarde**.

12. Hypothese bouwgeschiedenis molen De Ooijevaar

Molen De Ooijevaar is in Assendelft gebouwd als een enkelwerkse oliemolen zonder kantstenen. De molen is toen waarschijnlijk voorzien van waarschijnlijk kleine kantstenen. De achtkantstijlen zijn hierbij opgedikt om daardoor meer ruimte verschaffen voor de kantstenen. De kruizen zijn toen ook veranderd.

De molen is hoger geworden door de doorgaande achtkantstijlen te verlengen door het plaatsen van een tussentafelement met daarop een nieuw achtkant.

De molen is in 1669 verplaatst naar zijn huidige standplaats.

De schuur is in 1726 gebouwd. Deze schuur vervangt waarschijnlijk een oudere schuur.

In 1740 wordt de kap van de molen vernieuwd.

De onderste legering is op de huidige standplaats van de molen verhoogd, daar de onderste legering negentig graden gedraaid zit met de tweede legering en dit nooit van de bouw of verplaatsing kan zijn. Deze legering is ook nieuw aangebracht in 1760. Deze gehele verbouwing dateert van circa 1760. De molen zal toen ook uitgevoerd zijn als een dubbelwerksmolen met grotere kantstenen.

In 1809 wordt de molen eigendom van de Fa. Honig en deze laat het metselwerk in de houten wanden aanbrengen.

In het midden van de 20^e eeuw is een gedeelte van de schuur bij de molen voor bewoning geschikt gemaakt, deze beperkte bewoning heeft slechts kort gefunctioneerd.

Omstreeks 1930 is de molen omgeven door een onder de stelling aangebouwde schuur. Deze aangebouwde schuur was tot 1955 aanwezig.

Na 1956 was de schuur nog in gebruik en in deze tijd is de zuidgevel van de schuur veranderd in de huidige situatie.

De molen is in 1956 geheel draai- en slagvaardig gerestaureerd. Hierbij werd het bovenachtkant, de stelling, het gevluht, de wentelas, de staartconstructie en het rietdek vernieuwd. Na 1956 zijn slechts partiële restauraties uitgevoerd.

13. Aanbevelingen voor de restauratie van de molen

Indien molen de Ooijevaar in de toekomst gerestaureerd zal worden, wordt geadviseerd de onderliggende aanbevelingen ter harte te nemen.

- de molen dient in samenhang met de alle onderdelen waaruit deze is opgebouwd, zoals de schuur, de hut, walbeschoeiing etc. bewaard te blijven.
- bouwsporen en gebruikssporen dienen gehandhaafd te blijven. Hier dient goed aandacht aan te worden gegeven.
- het functioneren en de opbouw van de zaadhokken, schotten ed. in de schuur zullen uitgebreid gedocumenteerd moeten worden. Voor het hele productieproces van een oliemolen is het wenselijk om een deel van de zaadhokken en schotten te reconstrueren.
- er dient een uitgebreid onderzoek naar de staat van de fundering en naar de wijze van herstel van deze fundering te worden uitgevoerd.
- bij herstel van de fundering archeologisch onderzoek uitvoeren.
- de molen zal slagvaardig gerestaureerd dienen te worden. Het gaande werk kan bij het slagvaardig maken hierbij terughoudend gerestaureerd worden. Dat kan gebeuren zonder dat er historisch materiaal verloren zal gaan. Thans zijn de kantstenen draaivaardig. De rest van het gaande werk behoeft grotendeels afstelwerk.
- reconstructie van het turfhok, secreet en steiger westzijde is wenselijk, daar ze de ensemblewaarden of belevingswaarde van het monument sterk vergroten.
- reconstructie van de uitbouw rondom de molen geeft geen meerwaarde en dient niet te worden uitgevoerd.
- gezien de leeftijd van de hut (bouwjaar 1956) en gezien de conserverende werking die de hut heeft op oude, thans binnen gelegen, weegdelen, dient de hut gehandhaafd te worden.
- reconstructie van de haven met kraan aan de zuidzijde en het terugbrengen van de voor circa 1970 aanwezige indeling van de zuidgevel van de schuur zullen de ensemblewaarden of belevingswaarde van het monument sterk vergroten.
- bouwsporen van bewoning in de schuur (vensters in de weeg) dienen gehandhaafd te blijven.
- oliebakken dienen weer tot de oorspronkelijke hoogte teruggebracht te worden en voorzien te worden van pompen en deksels.
- de buiten de molen gelegen oude pomp, dient een museale opstelling te krijgen.
- de als oeververdediging gebruikte kantstenen dienen gedocumenteerd te worden. Bij eventuele verbetering van de oeverbescherming dienen de kantstenen hergebruikt te worden, zodat het huidige beeld gehandhaafd blijft.

- oude delen van de kap dienen gehandhaafd te blijven.
- gereedschappen en los materiaal in de molen zal voor de restauratie goed gedocumenteerd moeten worden, waarbij het materiaal genummerd en gerubriceerd wordt.
- het metselwerk welke tussen de weegstijlen van de molen en schuur is aangebracht dient gehandhaafd te blijven. Niet meer aanwezig metselwerk dient weer aangebracht te worden met eenzelfde soort steen, maar een iets andere voeg zodat duidelijk is welk deel oud is en welk deel nieuw.
- er zal nader onderzoek naar de kwaliteit en ouderdom van de vloer van de molen en schuur uitgevoerd dienen te worden.
- bij herstel van de fundering zullen oude vloerdelen waar mogelijk gehandhaafd dienen te worden.
- bij herstel van de gemetselde penanten van de molen en schuur dienen de in het zicht blijvende delen van de poeren als één geheel gehandhaafd te blijven.
- het oude tafelement is slecht, dit zal geheel vervangen moeten worden om de stabiliteit van de constructie van het achtkant te kunnen waarborgen. Het tafelement zorgt voor een hechte verbinding van de stijlen onderling, daar de verhoogde legeringbalken hier niet veel verbinding meer in geven.
- de onderbouw staat scheef en het bovenachtkant is hier recht opgezet, deze constructie handhaven.
- de molen dient geschilderd te worden overeenkomstig de kleuren die zijn waar te nemen op oude foto's. Kleurhistorisch onderzoek heeft niet veel zin door de relatief jonge ouderdom van alle aan weer en wind blootgestelde onderdelen (wel wellicht aan de kap en andere duisplanken)
- daar de molen ten opzichte van het omliggende terrein laag ligt, dienen er maatregelen genomen te worden om de vochtshouwing rondom de molen, vooral aan de fabriekszijde te verbeteren.

14. Bronvermelding, literatuur

- P. Boorsma, Duizend Zaanse Molens (Wormerveer 1950)
P. Boorsma, Over molens der familie Honig (Koog aan de Zaan 1939)
G. Keunen ea., Molens in Noord-Holland (Wormerveer 1981)
B. Slooten ea., Molens in Noord-Holland (Wormer 2007)
A. Sipman, Molenbouw (Zutphen, 1976)
A. Sipman, Map met molentekeningen.
H.P. Moelker, De Zaanse Molen (Purmerend 1978)
R. Kooijman, De Zaanse Molen (Krommenie 2000)
R. Couwenhoven, 250 Zaanse Molens (Zaandam 2001)
R. Kouwenhoven, Het Olieslagerscontract (Zaandam 2002)
P.W.E.A. van Bussel, Oliemolens (Eindhoven 2006)
G. Husslage, Windmolens, (Zaandijk 1965)
G. Husslage, Nieuwe Schetsen uit het oude Zaanse molenleven, (Koog aan de Zaan 1963)
div. auteurs, De Olienoot.
L. Hendriks en J.van der Hoeve, Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek, *lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*, (Den Haag april 2009)
R. Stenvert en G. van Tussenbroek, Inleiding in de bouwhistorie, *opmeten en onderzoeken van oude gebouwen* (Utrecht 2009)

Foto's zijn gemaakt door Van Reeuwijk bouwmeester.

Foto voorblad R.J. Nauta.

Historische foto's zijn afkomstig van website Zaanse Molen (beeldbank)

Diverse historisch kaartmateriaal

Websites:

www.molendatabase.nl

www.molendatabase.org

www.cultureelerfgoed.nl

www.zaanschemolens.nl

www.watwaswaar.nl

www.kijkopzaandijk.nl